

Çeviri / Translation **Hollanda’da Ben-Anlatıları: 1500-1814** **Rudolf M. Dekker**

Yazan: Rudolf M. Dekker

Çeviren: Şaban BIYIKLI*

Hollandalılar birbirleriyle pek ilgilenmezler. Hollanda’da biyografik yazıların az olmasını başka türlü izah edemiyorum. Daha kötü olan Hollandalıların kendileriyle daha ilgisiz bir görüntü sergilemesidir; bu da Hollanda’da otobiyografik yazıların azlığını açıklıyor. Bahse konu türdeki yazıların az oluşu bazı noksanlıkları ortaya çıkarmıştır; bunların ilki, biyografi türünde metinler yazılması sağlanarak kolayca doldurulabilir, nitekim birkaç yıldır Hollandalı tarihçilerin bu sahada daha fazla yayınlar yaptığına şahit oluyoruz. Asıl mesele olan noksanlıkların ikincisidir. Çünkü Prens Maurice, Johannes Vermeer’den veya Johan Derk van der Capellen’den otobiyografilerini yazma talebinde bulunamayacağımız gibi bir Hollandalı Cellini, bir Pepys veya Menetra’dan da tekrar dirilmelerini isteye-meyiz.

Bununla birlikte Hollanda’da biyografiyle birlikte otobiyografi yazımına da artan bir ilgi vardır. Otuz küsur yıl kadar önce Hollandalı tarihçi Jacob Presser, Felemenkçeyi bu tür metinlere tahsis ettiği bir kelimeyle zenginleştirdi: “Ben-anlatısı”. Bu terimle, yazarın bize kişisel hayatı ve duyguları hakkında bir şeyler anlattığı metinleri kastediyordu. Otobiyografiler, hatıratlar, günlükler, seyahatnameler, hususi mektuplar gibi geniş bir kayıtlar yelpazesini kapsayan bu yeni kelimenin faydalı olduğu ortaya çıkmıştır. Ben-anlatısı terimi, İngilizce ‘şahsi belge’ ifadesi ile karşılaştırılabilir. Ancak ikincisinin kapsamı çok daha geniştir ve söz

* Dr., Marmara Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
Elmek: sabanbiyikli@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5408-1908>.

gelişi ev idaresi defterlerini ve kayıt sahibi hakkında ancak dolaylı olarak bir şeyler ifşa eden başka kayıtları da kapsayabilir. “Ben anlatısı” ibaresinin Felemenkçede kabul görmesi bir ihtiyacı karşıladığını göstermektedir. Terim İngilizcede (ve diğer dillerde ç.) de faydalı olabilir.

Prens Maurice, Johannes Vermeer veya Van der Cappellen’in ben anlatıları kaleme almadıklarından emin miyiz? Peki ya Hollandalı Cellini’nin? Biz değiliz. Hollanda arşivleri, bilhassa da kütüphane ve müzelerin el yazması koleksiyonları bu belgelerle doludur fakat maalesef bu altın madenleri kapalıdır. Ayrıca ben-anlatılarının mahiyetlerinin çoğu, o da kaydedildiyse, okunaksız dizin kartlarında gizlidir. Aslında bu belgeler kendi mahiyetlerine uygun olarak kataloglanmazlar da. Bu durumu değiştirmek için birkaç yıl önce Erasmus Üniversitesinde, ben-anlatılarını keşfetmek üzere Hollanda arşivlerinin tamamı, kütüphaneleri ve müzeleri taramayı amaçlayan bir araştırma projesi tasarlandı. Araştırmanın bazı sonuçlarını daha ayrıntılı olarak ele almadan ben-anlatıları ile tarih ve edebiyat arasındaki ilişkiye dair birkaç düşüncemi belirtmek istiyorum.

Ben anlatıları çeşitli disiplinlerde kullanılmaktadır, bunların en önemlileri tarih ve edebiyat tarihidir. Bu iki alanda ben anlatılarına olan ilgi tamamen zıt yönlerde gelişmiştir. Ben anlatıları 19. asrın ortalarına kadar tarihçiler için en önemli birincil kaynaklardı. Tarihsel gerçekliğe en yakın olanların tarihsel aktörler oldukları, bundan dolayı da bu şahsiyetlerin günlük ve hatıratlarının en güvenilir kaynaklar olduğu fikri genel bir kabul görmüştü. Bilahare tarihçiler daha şüpheci oldular. Birçok hatıratın sahte olduğu konusunda ilk uyarıda bulunan Ranke oldu -başka kim olabilir?- Almanların gözünde, bilhassa Fransızlar bu tarz bir sahteciliğe yatkındı. Freud sonrası çağımızda tarihçiler ben anlatılarının sahte olmasalar bile nadiren yalın gerçeği içerdiğinin farkına vardılar. Bastırma gibi psikolojik mekanizmalar, yazar farkında olmadan da metnin içeriğini etkilemeyi sürdürür. Bu sebeple tarihçiler ben anlatıları kullanma konusunda giderek daha çekingen davrandılar ve bu metinler tarihsel kaynaklar olarak büyük ölçüde değer kaybına uğradı.

Tarihçilerin aksine edebiyat tarihçileri ve eleştirmenleri başlangıçta ben anlatılarını pek önemsemediler. On dokuzuncu yüzyılda ben anlatılarının gerçekliği tasvir ettiği konusunda tarihçilerle müşterek kanaatleri paylaşıyor, bu sebeple de bunları edebî metin bir yana, kurgu olarak bile göremiyorlardı. 1900’lerden

sonra tarihçiler gibi edebiyat eleştirmenleri de ben-anlatılarının kısmen de olsa hayali olabileceğini fark ettiler. Bunun yanı sıra 20. yüzyılın ilk yarısında otobiyografiyi veya günlüğü edebî bir araç olarak kullanan veya doğrudan otobiyografik romanlar kaleme alan yazarlar artmaya başladı. Başka bir deyişle, edebiyat ile ben-anlatısı arasındaki sınır bulanıklaştı. Yüzyılın ikinci yarısından sonra edebiyat eleştirmenleri, “edebiyatın karanlık kıtası” dedikleri bu sahaya coşkuyla girdiler. Özellikle Fransız yapısalcılığın etkilenen eleştirmenler şu anda çok üretkenler. Yapısalcılığın kurgu ile gerçekliğı ayırt etmenin imkansızlığını vurguladığı göz önüne alınırsa bu şaşırtıcı değıl.

Kısacası ben anlatıları süreç içerisinde tarihçilerin gözünde değer kaybederken edebiyat eleştirmenleri için cazip metinlere dönüşmüştür. Ayrıca bu iki disiplinin ben anlatılarına bakış açıları da oldukça farklıdır. Neyse ki bu, hepten kapatılmaz bir boşluk teşkil etmez. Tarihçiler, bu tarz kaynaklara yeniden ilgi duymaya başladılar. Ben-anlatıları ‘histoire des mentalites’ [zihniyetler tarihi] ve sosyal tarihin kaynakları olarak tekrar cazip hâle geldi. Yazarları daima doğruyu söylemeseler de bu kaynaklar, mesela, dönemin toplumsal âdetleri hakkında bilgi verebilirler. Bunun bir örneğı, son zamanlarda çok dikkat çeken Fransız Louis Menetra’nın otobiyografisidir; bu metnin kısmen Menetra’nın hayal gücünün ürünü olması ihtimal dahilinde bulunsa da bize eski rejimin emekçi sınıflarının dünyası hakkında eşsiz bir bakış açısı sunmaktadır.

Jacob Presser ben-anlatısı terimini icat etme başarısını bu sahadaki tarihsel araştırmaları teşvikte gösterememiştir. Hollanda’da ben-anlatılarına ilgi, İngiltere’ye kıyasla örneğın, hâlâ yetersizdir. Birkaç metin edisyonu var. Fakat sosyal tarihçilerin neşredilmiş birçok metni, mesela Constantijn Huygens’in günlüğünü, kullanmadığını görmek şaşırtıcıdır. Bugüne kadar arşiv ve kütüphanelerde ne kadar el yazmasının bulunduğu belli değildi. Ben-anlatıları projesi, megalomanca fakat iyimser bir halet-i ruhiyeyle planlandı. Hollanda’daki tüm arşiv ve kütüphanelerin ziyaret edilmesi, bütün el yazması koleksiyonlarının ve aile arşivlerinin taranması amaçlandı. Projeyi tarihçiler Ruud Lindemans, Yvonne Scherf ve ben yürüttük. Otobiyografileri, hatıratları, günlükleri ve seyahatnameleri aradık. Sadece şahsi mektupları araştırmaya dahil etmedik. Proje, 1814’ten önceki dönemle sınırlıydı. Yani 1814 öncesine tarihlenen günlük veya otobiyografiler, 19. yüzyıla kadar uzansalar da proje kapsamındaydı. Taranan koleksiyonlarda

bulunan ben-anlatılarının tamamı, yazar ile metnin amacı ve içeriği hakkında bir dizi sabit soruya göre tanımlandı. Hollanda turu geçen yıl tamamlandı ve neticede yaklaşık 1200 belge gün ışığına çıktı. Ayrıca yayınlanmış kaynakça ile ben anlatıları literatürünün bibliyografyasını da hazırlanmış oldu; bu ikinci çalışma yaklaşık 400 maddeden meydana gelmektedir. Açıklamalı liste süreç içinde yayınlanacaktır. En ilginç bulgulardan bir kısmı, yayıncı Verloren tarafından geçen yıl başlatılan yeni bir metin edisyonları dizisinde ortaya çıkacaktır. İlk metin, on sekizinci yüzyılın ortalarında yıllarca asker olarak yaşayan Maria van Antwerpen'in otobiyografisidir.

Projedeki tanımlamaların nihai listesi halen derlenmeyi beklese de bu aşamada bazı sonuçların, en azından türe dair birkaç noktada bazı izlenimlerin aktarılması mümkün görünmektedir.

Ben-Anlatılarının Gelişimi

Ben-anlatılarının zamanla artması şaşırtıcı değildir. Bu artış kademeli bazen de çok ani olmuştur. Siyasi krizler ve savaşlar esnasında normal zamanlardan çok daha fazla ben-anlatısı üretilmiştir. Bu tür hadiselerin, günlük tutmaya başlamada önemli bir güdü olduğu çok açıktır. Bazı günlükler, yazarın halihazırdaki hayat tecrübelerinin çocukları yahut genel olarak gelecek nesilleri için kaydedilmesi gerekli tarihî bir hadise olacağını izah ettiği bir girişle başlamaktadır. Bazen yazar, siyasi meselelerin çok karmaşık olduğunu bunları anlamak veya söylentiye gerçeklerden ayırt etmek için günlüğünün veya kroniğinin gerekli olduğunu ekler. Her büyük buhranda, özellikle 1672, 1747 sıralarında, 1784-1787 Vatanseverlik Devriminde, 1795'te Batavya Cumhuriyeti'nin kurulmasını izleyen senelerde ve nihayet birçok yazara, özellikle de Napolyon ordularında askerlik yapmaya zorlananlara ilham kaynağı olan 1813 ve 1814 yıllarında daha fazla günlük bulmak mümkündür. Bu ani artış dönemleri, sürekli büyümenin arka planında meydana gelir. 18. yüzyılın son çeyreğinde bu 'normal' büyüme hızlandı. Bu dönemde ben-anlatıları yazmak moda hâline geldi ve bu metinler daha fazla romantizmin izlerini yansıtmaya başladı. Belki de tüm ben anlatılarının üçte biri 1780-1814 yılları arasında yazılmıştır. Bu bir sapma da olabilir çünkü bu belgelerin hayatta kalma şansı kesinlikle daha yüksekti; fakat ne olursa olsun sayıları etkileyicidir.

Coğrafi Dağılım

Hollanda Cumhuriyeti, her biri kendine has özelliklere sahip yedi eyaletten oluşuyordu. Bu bölünme, ben-anlatılarının yazılmasına da yansır. Çoğu belge Hollanda, Zelanda ve Frizya'nın kıyı illerinde yazılmıştır. Frizya'nın kendine has bir okuryazarlık kültürü varmış gibi görünmektedir. Wiebe Bergsma'nın Abel Eppens hakkındaki yakın tarihli çalışmasında tespit ettiği gibi okuryazarlık 16. yüzyılda çiftçiler arasında bile yaygındı. Frizyalı asilzade Jancko Douwama'nın 16. asrın başlarından kalma otobiyografisi en eski Hollanda otobiyografileri arasında sayılabilir, çiftçi Dirck Jans'ın günlüğü de ilk günlükler arasındadır. Ülkenin diğer bölgelerinde, doğusunda ve güneyinde çok az ben-anlatısı gün ışığına çıktı. Bulduklarımız da yerel soylu aileler tarafından yazılan münferit metinlerdi. Güney Brabant ve Limburg'da bu tür belgelere az rastlanması, kısmen genel eğitim eksikliği ve kısmen de bu bölgelerin siyasi durumu ile açıklanmalıdır. Genel devletler tarafından yönetilen bölgelerin kendilerine ait siyasi seçkinleri yoktu. Ayrıca yazarların çoğu şehirlerde yaşıyordu. Birkaç çiftçi yazar vardı ama bunlar istisnadır. Kırsal çevredeki çoğu yazar şatolarda veya kır evlerinde yaşayan soylularla naipler (regenten), bazı durumlarda da vaizler (predikanten) veya tarım dışı başka mesleklerden kişilerdi.

Şekil ve Tür

Ben-anlatıları edebiyat tarihçilerine zorluk çıkarırlar. İyi tanımlanmış bir formları yoktur, hiçbir kurala da uymaz görünürler. Gerçekten bu belgeler hem maddi hem de içerik olarak her tür şekle sahiptir. Bazıları çok kısadır bundan dolayı biz üç sayfadan uzun olanlarını proje kapsamına aldık. Moravyalılar tarafından yazılan çok kısa otobiyografilerden oluşan muazzam bir koleksiyon var; bunlar, vukuu yakın bir ölüm hadisesinin hemen öncesinde Moravyalıların dinsel geleneklerine göre yazılmıştır. Bazı belgelerse çok uzundur. Rijklof Michael van Goens'in günlükleri yaklaşık 5000 sayfadır, Lieuwe van Aitzema'nın günlükleri ise daha da uzundur.

Bazı el yazmaları açık seçik ve hatta güzel kaleme alınmıştır, bazılarının basılmak üzere tasarlandıkları anlaşılmaktadır. Bir kısım belgeler taslaklarıyla birlikte muhafaza edilmektedir. Bazıları ise kağıt parçalarına yazılmıştır. Bazen kâğıt o kadar kıt oluyordu ki, aynı sayfa önce soldan sağa, sonra yukarıdan aşağıya

iki kez kullanılıyordu, tabii bu işlem kâğıdın her iki yüzüne uygulanıyordu. Bazı belgelerin sadece kopyası günümüze ulaşmıştır. Bazı belgelerin çeşitli arşivlerde ve kütüphanelerde birkaç kopyasını bulduk. Bunlar kısmen, Xerox makinesinin icadından önce yazan tarihçilerin ilgilendiği belgelerdi. Ayrıca on sekizinci yüzyılda dindar çevrelerde bazı dinî ben anlatıları kopyalanmıştır; bunların sayıları geriye kalan kopyaların akla getirdiğinden fazla da olabilir.

Ben-anlatılarını tasnif etmek veya türlere ayırmak riskli bir girişimdir. Mesela, mektup biçiminde günlükler vardır (bunların bazıları da hiç gönderilmemiştir). Bu tür sorunların ayrıntıları bir yana bazı ana hatlar şimdiden belirginleşmiştir. Söz gelimi bulduğumuz belgelerin çoğu seyahat günlükleridir. Bazıları Avrupa'nın geniş kesimlerinde en az bir yıl süren büyük turlara ait günlüklerdir. Sayıları 18. yüzyılda artmaya başlayan diğer belgeler Spa veya Cleves gibi yerlere iki üç haftalık tatil seyahatleri hakkında kısa metinlerdir. Alman şehri Cleves, 18. yüzyılda Hollandalı turistler için gözde bir kentti. Turizm tarihi kolaylıkla bu seyahat günlüklerinden yeniden oluşturulabilir. Günlük ve otobiyografiler ayrı ayrı toplam metin sayısının yüzde yirmi ila otuzunu geçmez. Metinler üslup açısından inanılmaz çeşitliliktedir. Bazı otobiyografiler manzum olarak kaleme alınmıştır. 17. yüzyılda manzum otobiyografiler, Jacob Cats'in basılmış otobiyografi örneğiyle birlikte seçkinler tarafından yazılmaya başlandı. 18. yüzyılda, Amsterdam Burgerweeshuis'in (şehrin yetimhanesi) öğretmeni gibi yalnızca orta sınıftan yazarlar hayatlarını manzum olarak anlatırlardı. Bilhassa otobiyografi ve seyahatname yazarları, güzel ve akıcı yazmakta zorluk çekiyorlardı. Günlüklerde kayıtlar ekseriyetle o kadar kısadır ki okur anlatılanı güçlükle kavrar. Mesela Constantijn Huygens günlüğünde, daima temel sözdizim kurallarını ihmal eder, bu sebeple çoğu zaman kime, kim tarafından ne söylendiğini veya yapıldığını anlamayız.

Yazarlar

Ben anlatılarının yazarları çoğunlukla üst sınıflara mensuptur. Üst sınıftan yazarlar fazla temsil ediliyor olsa da bu, şaşırtıcı değildir. Bu yazarların metinleri daha iyi korunmuş olabilir. Çünkü bu yazılar yüzlerce yıl aile arşivlerinde muhafaza edilmiş, kamu arşivlerine aktarılmaya kadar kalelerde mahfuz kalmıştır. Daha mütevazı yazarların ürünleri, bir yerden bir yere taşınan torunlarca kaldırılıp atılmış olabilir. Yazarların en iyi temsil edildiği grup kesinlikle asalet

ve ‘regentenpatriciaat’tır. Bir diğer yüksek temsil grubu, din adamları, avukatlar, üniversite profesörlerinden, kısacası kalem, kağıt ve mürekkebe daimi erişim hâlinde olan, yazıya aşına kişilerden oluşmaktadır. Daha az sayıdaki bir grup yazar ise orta ve alt orta sınıflara mensuptur. Bunların arasında çiftçiler, öğretmenler, kitapçılar ve bir gemi inşaatçısı var. Yazarlar arasında az da olsa tahsil görmüş tüm toplumsal zümreler, çok eşit olmamakla birlikte temsil edilmektedir.

Yazma Sâikler

Kriz zamanlarında yazmaya başlayan yazarlar, genellikle, hayatlarında olup bitenlerin kendi hafızaları veya gelecek kuşaklar için kaydetmeye değer olduğunu belirterek günlüklerine başlamaktadırlar. Seyahatnamelerin çoğu şahsi sebeplerle ve esas olarak memlekete döndükten sonra tekrar yolculuk keyfini yaşamak için yazılmıştır. 1788’de Almanya’ya seyahat eden ressam Gerard van Nijmegen, günlüğünü, yaşlandığında, karısıyla birlikte şöminenin başında koltuklarına kurulup ‘romatizma ve öksürük nöbetleri arasında’ tekrar okumak istediğini ifade ederek açar. Bu garip görünebilir ama bu hususi seyahat günlüğü, ressam arkadaşlara yapılan ziyaretlerden dolayı bilhassa da sanat tarihçileri için ilgi çekicidir.

Din de önemli bir yazma güdüsüdür. Bazı aile tarihleri otobiyografik bir bölüm içermektedir; bunlar çocukları atalarının inancına bağlı kalmaları gerektiğine ikna için yazılmıştır. Bu tarz kayıtlar esasen Yahudiler, Remonstrantlar ve Huguenotlar gibi azınlık zümreleri arasında bulunmaktadır. Katoliklerden de birkaç örnek vardır. Reformcu Protestanlar arasında dini günlük veya otobiyografi, ancak 18. yüzyılda ve 19. yüzyılın başlarında dindarlığın bir ifadesi olarak önem kazanmıştır. Hollanda’da ben-anlatılarının yazımı ile dindarlık arasındaki bağlantı şu anda Fred van Lieburg tarafından etraflıca araştırılmaktadır. Bununla birlikte, esas olarak veya tamamen dinî ben-anlatısı denebilecek metinlerin sayısı şaşırtıcı derecede azdır. Elbette, dinin birincil yazma güdüsü olmadığı pek çok başka ben-anlatısı da yazarlarının dinî zihniyetine işaret ederler. Bazı otobiyografiler, politik veya başka türden müdafaa beyanlarıdır. Bu hususta en eski hatıratlardan biri, 1500 civarında Frizya iç savaşına katılan ve V. Charles’ın esiri olarak ölen Frizyalı asil Jancko Douwama’nın anıları bir örnek teşkil edebilir. 18. yüzyılın sonlarındaki çatışmalara katılan bazı Orangistler ile Vatanseverlerin hatıratları da böyledir.

Nihayet otobiyografi yazımında en önemli güdü kesinlikle ailevidir: Yazar şahsi ve ailevi bilgilerini torunlarına aktarmak ister. Ben anlatılarının yazılması genellikle aile içi bir gelenektir. Bunun iyi bir örneği Huygens ailesidir. Fakat benzer örnekler çok fazladır. Mesela Alman göçmen E.H. Krelage, oğlu Heinrich için Almanca bir otobiyografi yazmıştır 'dass derselbe wissen soli, wo seins Vaters Stammhaus und sein Stamm, herkommen...'. Bu, yaklaşık 200 sayfalık kapsamlı bir ben-anlatısıdır. 1798'de Orangist politikacı Ocker Repelaer çok daha kısa bir otobiyografi yazmıştı. Çünkü pek zamanı yoktu. Batavia'da Cumhuriyet döneminde tutsaktı, ölüme mahkûm edildi ve ailesine bir veda mektubu olarak otobiyografisini yazdı. Bu, belki de aynı zaman diliminde devrimci Fransa'da yazılan birçok son mektupla karşılaştırılabilecek döneme ait tek ben-anlatısıdır. Hikâyenin sonunda otobiyografisi ve hapishane günlüğü gibi Repelaer da hayatta kalmıştır.

İç Gözlem

Repelaer bizi bir yazma güdüsü olarak iç gözlem sorununa getiriyor. O, otobiyografisinde günahlarını da itiraf etmişti. Belli ki son bir kez kendisine bakmak istiyordu. Bu tür iç gözlem genellikle ben-anlatıları yazımının arkasındaki birincil güç olarak karşımıza çıkar. Ancak Hollanda belgeleri umumiyetle bu hipotezi doğrulamamaktadır. Çoğu ben-anlatısı daha çok hadiselerle ilgilidir. Özellikle seyahatnamelerde yazarlar ancak ara sıra kendi fikir ve duygularını ifşa ederler. Otobiyografiler ve günlükler bile genellikle sıkıcı kayıt tutma biçiminden başka bir şey değildir. Bunun, Uriel da Costa'nın Latince otobiyografisi gibi istisnaları da vardır. Gerçekliği tartışmalı olsa da bu, en azından çok dokunaklı bir belgedir. 18. yüzyılın tek kapsamlı iç gözlem günlüğü Magdalena van Schinne adlı bir kadın tarafından yazılmıştır. Mektuplar hâlinde kaleme alınan bu günlükte, yazar sürekli olarak kendi duygularını tahlil eder. Fakat Fransızca yazmaktadır; ben de bir şekilde onun Hollanda edebî geleneğinden ziyade, Belle van Zuylen gibi daha genel, Fransız etkisindeki Avrupa kültürünün bir parçası olarak görülmesi gerektiği izlenimine sahibim.

Tamamen dinî günlükler ve otobiyografiler kendi içinde bir tür oluşturur. Bu belgelerde çok fazla iç gözlemle karşılaşırız, öyle ki bu metinlerde bazen günlük hayat neredeyse hiç yer almaz. Dinin bu belgelerdeki ağırlıklı konumun-

dan dolayı bu metinler haklı gerekçeyle, ben-anlatılarından ziyade dinî inceleme olarak görülebilirler. Hollanda ben anlatılarında iç gözlemin görece önemsizliği şaşırtıcıdır. Kendi kendini çözümlemenin burjuva çevrelerinde geliştiği ve Protestanlıkça tasvip gördüğü kabul edilir. Rembrandt'ın yüzden fazla oto-portresi, Hollanda'daki bu gelişmenin bir göstergesi olarak görölmektedir. Bu yorumun terk edilmesi gerekebilir; belki de asıl soru şudur: Hollandalılar niçin bu kadar elverişli şartlar altında otobiyografik bir gelenek geliştirmediler?

Okur Kitlesi

Ben-anlatılarının yazarları sadece kendileri için yazmıştır şeklinde bir düşünce yanlıştır; böyle bir kural yoktur. Aslında bu tür örnekler istisna teşkil eder. Çoğu anlatı, yazarın aklındaki belirli bir okur kitlesi gözetilerek yazılmıştır. Seyahatnameler ve otobiyografilerde bu çok açık görölmektedir. Büyük turdaki çocuklar ve genç seyyahlar genellikle ebeveynleri için günlük tutarları, otobiyografilerin ise genellikle yazarların kendi soyları için yazıldığını gördük. Seyahatnameler genellikle memlekette kalan aile ve tanıdıklar için kaleme alınıyordu; bu, günlükler için de geçerlidir. Özellikle dinî vurgulara sahip günlükler, yazarın dinî inançlarını paylaştığı kişilere gösteriliyordu. Bunu bazen günlüklerin kendisinden anlarız. Bazı el yazmaları daha sonraki yayınlar için sadece bir not defteri işlevi görüyordu. Bunun bir örneği Rutger Meetelerkamp'ın 1500 sayfalık seyahat günlüğüdür. Meetelerkamp, 1804'te yayınlanan 'De toestand van Nederland in vergelijking gebracht met die van enige andere Ianden' adlı kitabı için malzeme toplamak üzere Avrupa'yı dolaşmıştır. Metinlerin azlığı tamamen şahsidir. Mese-la Constantijn Huygens, sonraki günlüklerinden birinde, günlüğünün birkaç sayfasının eksik olduğunu biraz şaşkınlıkla kaydetmiştir. Huygens gizlilik gerektiren pasajlarda bazen şifre kullanırdı. Aslında bu tür yanılmacalara başvuran tek kişi Huygens de değildi. Başkaları da benzer sebeplerle arada bir Yunanca (Yunanca veya Yunan harfleriyle Felemenkçe) veya İbranice yazmıştır.

Dil

El yazmalarının yüzde 10 ila 20'si Felemenkçe dışındaki dillerde yazılmıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda Latince, bilginler ve din adamları tarafından ve bazı durumlarda Büyük tur sırasında tutulan seyahat günlüklerinde kullanılmıştır. Sonraları Katolik din adamları ve arada bir de bir Latince öğretmeninden başka

Latince kullanılmaz. Bazı örneklerde, özellikle günlüklerde metinde kullanılan dil değişir. Mesela Utrechtli Profesör Aemout van Buchell, romantik ilişkilerini özellikle İtalyanca ve Fransızca anlatıyordu. Bazı yazarlar ise çılgınlar gibi bir dilden diğerine geçerler. Lieuwe van Aitzema günlüğünü Felemenkçe, İspanyolca, Latince, Fransızca ve İngilizce yazmıştır. Böyle şatafatlı gösteriler özellikle on yedinci yüzyılın ilk yarısında popülerdi. İlginç bir örnek de İtalya'da İtalyanca, İspanya'da İspanyolca ve başka yerlerde Fransızca yazan Baron van Overschie'dir. Eğitim unsuru genellikle yabancı seyahat günlüklerinin kullanımında belirgindir. Ünlü Balthasar Bekker, Fransa ve İngiltere'ye yaptığı yolculuk hakkında şimdiye kadar bilinmeyen Felemenkçe bir günlük yazdı. Bekker tahsilli bir adamdı ve bildiği dillerde pratik yapmasına gerek yoktu. Hatta bu dilleri, yol arkadaşları tarafından 'dil ustası' tayin edilecek kadar iyi biliyordu ki bu da grubun hangi dili konuşacağına onun karar verdiği anlamına geliyordu.

18. yüzyılda, Fransızca giderek daha fazla moda haline gelir. Gijbert Karel van Hogendorp gibi birçok Hollandalı idareci için Fransızca günlük ve otobiyografi yazmak çok tabiidir. Bu, günlük hayatta Fransızca kullanımını yansıtıyor olabilir. Bir Hollandalı ile evli olan, İngilizce yazan ve Fransızca konuşan İrlandalı bir kadının 1800'lü yıllardan kalma ilginç bir günlüğü var. Almanca ve İngilizce pek nadir kullanılmaktadır. 18. yüzyılın sonlarına ait Michael Rijklof van Goens'in otobiyografisi, İngilizce otobiyografinin tek örneğidir; mizahın ve hatta insanın kendisiyle alay etmenin bulunabileceği ilk örnek olması da tesadüf olmayabilir. Goens bir hastalıktan sonra şöyle yazar: 'Bir eczane gibi kokuyordum'.

Felemenkçe'den başka diller niçin bu kadar sık kullanılıyordu? Felemenkçe, muhtemelen şahsi kimliğin günümüzdeki kadar önemli bir parçası değildi. Ayrıca Felemenkçe metinlerde bile birçok farklılık tespit edilebilir çünkü standart bir dil değildi. Bu sebeple, bir örnek olarak mesela Zaan bölgesinden bir kadının, Aafje Gijzen günlüğü, yerel lehçenin kaynağı olarak çok faydalıdır.

Ben Anlatılarının Tarihçilere Sunduğu İmkanlar

Bu el yazmaları tarihçilerin ne işine yarar? Bana kalırsa en önemli nokta, bu metinlerin yerlerinin artık biliniyor olmasıdır. Bu tür belgeleri okumak öğreticidir ve her bir metni okumak, üzerinde bilimsel bir çalışma yapılmaya bile genellikle zevkli bir uğraştır. Bu belgeler, edebiyat tarihi ve aynı zamanda ede-

biyat alımlaması için kaynak işlevi görebilirler çünkü yazarlar bazen okudukları üzerinde düşünmektedirler. Mesela Magdalena van Schinne, kendisini hangi kurgusal kahramanlarla özdeşleştirdiğini bile yazar. Ama ben-anlatıları genel olarak zihniyetler tarihî ve toplumsal tarih için de iyi kaynaklardır. Alan Macfarlane ve Linda Pollock gibi tarihçilerin örnek incelemeler yazdığı Fransa ve İngiltere'ye kıyasla şimdiye kadar çok fazla çalışma yapılmamıştır. Hollanda'da Herman Roodenburg'un Isabella de Moerloozee'un otobiyografisi üzerine yaptığı çalışmadan bahsetmeliyim. Hollanda materyali, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişki üzerine Linda Pollock'un yazdığı türden bir inceleme yazacak kadar zengindir. Hollanda ben-anlatıları, 16. yüzyılda sekiz çocuğunu da doğumlarından birkaç hafta sonra gömmek zorunda kalan Frizyalı çiftçi Dirck Jans'tan, 18. yüzyılda otobiyografisini 'bir çocukluk hastalığı sebebiyle yitirdiği zihinsel kapasitelerini tekrar kazanıp bir gün babasının yazdıklarını okuyabileceğini' umduğu oğlu için kaleme aldığı ifade eden subay J. de Bretonne'a kadar değişen birçok duygusal ilişki örneği verir.

Sonuç

Bu yazıda projemizin sonuçlarını ancak kabataslak ifade edebildim; çok somut birçok gerçeği veremediğimin farkındayım. Ayrıca Hollanda ben-anlatılarının gelişimi hakkında geniş bir perspektif sunmanın zor olduğunu da biliyorum. Fakat bir mazeret ileri süreceğim. Tarihçiler arasında çok bilinen bir söyleyiş vardır. Bir bütün, kendisini oluşturan parçalardan daha fazlasıdır, önemsiz küçük olguların bir araya getirilmesiyle geniş bir perspektif elde edilebilir, denir. Halbuki ben-anlatıları söz konusu olduğunda, bunun tam tersi doğrudur. Çünkü bu metinlerin her birisi tek başına çok etkileyicidir, bundan dolayı böyle bir genel değerlendirme yazısında, bu belgelerin gerçek değeri ve güzelliği hakkında ancak sınırlı bir izlenim verilebilirdi. Sonuçta bu beni fevkalade şaşırtan bir gerçeğe götürmektedir: Ben-anlatılarına yönelik geçmişten bugüne devam edegelen kayıtsızlık. Bu metinlerin birçoğu arşiv ve kütüphanelerde çürümektedir. Bunların arasında birçok çarpıcı örnek bulunmaktadır. Mesela, Liewe van Aitzema'nın günlüğünü ele alalım. Bu tartışmalı şahıs hakkında çok şey yazılmıştır fakat benim bildiğim kadarıyla şimdiye kadar kimse günlüğüne bakmamıştır. Bu anlaşılabilir bir durum çünkü söz konusu günlükler birkaç dilde kaleme alınmıştır, ayrıca Aitzema'nın el yazısı da başlı başına bir sorundur. Yine on sekizinci yüzyılın

ikinci yarısının en ilginç ve hakkında çok şey yazılmış şahıslarından biri olan Van Goens'in günlüğüne de kimse bakmamıştır. Fakat neyse ki, Hollanda ben-anlatılarında saklı olan zenginliğin farkına varmaya başlayan tarihçiler giderek artmaktadır.

Erasmus Üniversitesi,
Rotterdam

Notlar

- J. Presser, 'Memoires als geschiedbron': *Id., Uit her werk van J. Presser* içinde (Amsterdam 1966), 277-282 (1958).
- R.M. Dekker, R. Lindeman ve Y. Scherf, 'Verstopte bronnen: egodocumenten van Noord-Nederlanders uit de 16de to 18de eeuw', *Nederlands Archieven Blad* 86 (1982), 266-235.
- Genel bir değerlendirme için bk. Rudolf M. Dekker, 'Egodocumenten: Een literatuuroverzicht', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 101 (1988), 161189.
- F.L. Kersteman, De Bredasche Heldinne, ed. R.M. Dekker, G.J. Johannes ve L.C. van de Pol (Hilversum 1988).
- Wiebe Bergsma, De Weld volgens Abel Eppens, een Ommelander boer de zestiende eeuw (Groningen 1988).
- Jancko Douwama's geschriften* (Leeuwarden 1849); P.Gerbenzon, ed., *Het aantekeningenboek van Dirck Jans* (Grins 1960). Yeni baskısı hazırlanıyor.
- Van Goens'in günlüğü: Koninklijke Bibliotheek, Lahey, ms 130 g 3-11; Aitzema'nın diary: Algemeen Rijksarchief, Lahey.
- Örn. bk. *De hand des Heeren. Eenige bekeeringsverhalen en andere geschiedenissen opnieuw uitgegeven door de redactie van 'De vriend van ouden jong'* (Leiden s.a.).
- Anna Frank van Westriennell, De Groote Turu. *Tekingen van de educatiereis der Nederlanders in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 1983).
- Jacob Cats, 'Twee en tachtig-jarig !even van zijn geboone af tot zijn dood toe', *AiLe de werken van den heere Jacob Cats* (2 c., Amsterdam 1726) II, 289-319.
- Gerardus de Jong, Een historisch verhaal der voomaamste lotgevallen en bijzondere ontmoetingen raakende de persoon Gerardus de Jong, Universiteitsbibliotheek Leiden, Ltk 414.
- Constantijn Huygens de Zoon, *Journalen* (2 c., Utrecht 1876-1877).
- Gerard van Nijmegen, seyahat günlüğü, Gemeente Archief, Rotterdam.
- Örn. bk. F.A. van Lieburg, *De Nadere Reformatie in Utrecht ten tijde van Voetius, Sporen in de gereformeerdekerkeraadsacta* (Rotterdam 70 1989).
- Gemeente Archief Haarlem.
- Algemeen Rijksarchief, Lahey

-
- Tirtsah Levy tarafından Latince orijinal metinden yeni bir Felemenkçe çeviri hazırlanmaktadır.
Anje Dik tarafından yayına hazırlanmaktadır.
Koninklijke Bibliotheek, Lahey, ms 73 f 17.
- G. Brom ve L.A. Langeraad ed., *Diarium van Aernout van Buchell* (Utrecht 1907).
Koninklijke Bibliotheek, Lahey, ms 71 h 5.
Koninklijke Bibliotheek, Lahey, ms 131 g 29.
- The diary of Elizabeth Richards. Ingrid Bruning tarafından yayına hazırlanmaktadır.
Brieven van Michael Rijklof van Goens, C. II (Utrecht 1884).
- J.W. van Sante ed., *Dagverhaal van Aafje Gijsen* (Wonnerveer 1986); Jo Daan, 'De taal van Aafje Gijsen als bron van het achttiende-eeuws', Anno 1961. *Zaans Cultureel-historisch Tijdschrift* nr. 106 (Mayıs 1988).
- Hennan W. Roodenburg, 'The autobiography of Isabella de Moerloose. Sex, Childrearing and Popular Belief in Seventeenth-Century Holland', *Journal of Social History* 18 (1985), 518-539.
- Koninklijke Bibliotheek, Lahey, ms 129 f 7. 71